

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาสังคมที่ทำกันอยู่ในประเทศต่างๆ ทั่วโลก เป็นเวลาอันยาวนาน ก่อให้เกิดบทเรียนสำหรับนักพัฒนาว่า ความพยายามในการแก้ไขปัญหาและเปลี่ยนแปลงชุมชน โดยการหยิบยื่นความปรารถนาดี เมตตาจิต และทรัพยากรอื่นใด จากคนภายนอกชุมชนเพียงลำพังนั้น ไม่สามารถทำให้ประสบผลสำเร็จที่ยั่งยืนถาวรได้ แม้ว่าในภาพรวมจะเกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นในหลายๆ ด้าน ส่งผลให้เห็นเป็นรูปธรรมหลายประการ ประชาชนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่มีความสะดวกสบายขึ้น ในด้านสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ถนน ไฟฟ้า น้ำประปา และด้านสาธารณสุข เป็นต้น แต่ในขณะเดียวกันก็เกิดผลกระทบในทางที่ไม่พึงประสงค์ตามมาอีกมากมาย เช่น ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ปัญหาสังคม ปัญหาความยากจน นอกจากนี้ยังทำให้ชุมชนที่เป็นพื้นที่รับการพัฒนากลับต้องพึ่งพาคนและทรัพยากรภายนอกชุมชนมากขึ้น ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการพัฒนานับแต่อดีตถึงปัจจุบันถือเป็นบทเรียนซึ่งทำให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการพัฒนา จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์และกลยุทธ์เสียใหม่ โดยหันมาให้ความสำคัญและความสนใจในเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน หรือการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนามากขึ้น ดังนั้น ปัจจุบันการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา จึงได้รับการกล่าวถึงและเป็นที่ยอมรับ รวมทั้งมีการใช้เป็นแนวทางปฏิบัติในงานพัฒนาด้านต่างๆ มากขึ้นด้วย จนกลายเป็นกระแสหลักของการพัฒนาสังคมของประเทศต่างๆ ทั่วทุกภูมิภาคของโลก

เมื่อก้าวถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาดังกล่าวแล้ว ประเทศไทยถือว่ามีข้อได้เปรียบอยู่ประการหนึ่ง นั่นคือ การประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ซึ่งถือได้ว่าเป็นกลไกหลักที่สนับสนุนกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ทั้งนี้โดยมีการกำหนดแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ในหลายมาตราด้วยกัน และระบุไว้หลายเรื่อง เช่น การกำหนดให้ประชาชนมีเสรีภาพและมีสิทธิในการแสดงความคิดเห็นและการสื่อความหมาย (มาตรา 39 และมาตรา 59) การกำหนดให้ประชาชนมีสิทธิในการร่วมรับทราบข้อมูลข่าวสาร คำชี้แจงและเหตุผลในการดำเนินโครงการใดๆ ของรัฐ (มาตรา 58 และมาตรา 59) การกำหนดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการคิด การตัดสินใจ และร่วมดำเนินการเรื่องต่างๆ ร่วมกับรัฐและชุมชน รวมทั้งการตรวจสอบอำนาจรัฐทุกระดับ (มาตรา 46 มาตรา 56 มาตรา 76 และ มาตรา 79) จากตัวอย่างบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญดังกล่าวมานั้น จะเห็นได้ว่ามี

เจตนารมณ์มุ่งส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนมากขึ้น ตั้งแต่การร่วมให้ความเห็น ร่วมรับรู้ ข้อมูลข่าวสาร ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมตรวจสอบ อย่างไรก็ตาม การที่ประชาชน จะสามารถแสดงบทบาทเหล่านี้ได้อย่างเหมาะสม ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญได้ ย่อมต้องมี เงื่อนไขสำคัญประกอบ เช่น การมีความตื่นตัวพอที่จะเข้ามาแสดงบทบาทดังกล่าว การมีความรู้ ความเข้าใจพอในเรื่องราวและสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในรอบตัว ตลอดจนมีการรวมตัวกันในการ ทำกิจกรรมเพื่อส่วนรวมอยู่บ้างแล้ว เป็นต้น เงื่อนไขสำคัญดังกล่าว สามารถสร้าง หรือกระตุ้น ให้เกิดขึ้นได้ โดยอาศัยหลายแนวทาง ที่สำคัญคือ การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของประชาชน และชุมชนในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งขึ้นมา จะทำให้ชุมชนเกิดพลัง และส่งผลให้กระแสมี ส่วนร่วมของประชาชนมีมากขึ้น

นอกจากกลไกหลักในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนซึ่งได้แก่ รัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้ว ยังมีกลไกสำคัญอีกอันหนึ่ง ที่ถือได้ว่า เป็นส่วนเสริมและสนับสนุน นั่นคือ การประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ซึ่งสามารถสนองตอบต่อความต้องการในเรื่องการส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วม ในการพัฒนาได้อีกทางหนึ่ง เช่น ด้านความหมายและหลักการจัดการศึกษา มีกระบวน การศึกษาในแง่ของกระบวนการเรียนรู้ เพื่อความเจริญของงามของคนและสังคม โดยการถ่ายทอด ความรู้ การฝึกการอบรม การสืบสานวัฒนธรรม การสร้างสรรค์ความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้ ซึ่งเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคม การเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุนให้คน เรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิต ตลอดจนทำให้คนรู้จักพึ่งตนเอง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ มีความรู้ คู่คุณธรรม และดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข โดยยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคน สามารถเรียน รู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด (มาตรา 4, 6, 8 และ 22) ส่วนด้าน กระบวนการเรียนรู้และกระบวนการจัดการศึกษานั้น พระราชบัญญัติฉบับนี้ได้ระบุว่า การศึกษา ต้องมุ่งปลูกสำนึกที่ถูกต้องแก่ผู้เรียน ทำให้ผู้เรียน รู้จักสิทธิหน้าที่และเสรีภาพของตน รู้จักความ เสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ขณะเดียวกันก็ต้องเคารพกฎหมาย รู้จักรักษาผลประโยชน์ ของส่วนรวมและประเทศชาติ ตลอดจนมีความรู้ ทักษะ ความเข้าใจ และประสบการณ์ เรื่องการจัด การบำรุงรักษา ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลย์และยั่งยืน (มาตรา 7 และ 22) และผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษา ต้องมีกระบวนการจัดที่มุ่งฝึกทักษะ การคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ การเรียนรู้จากประสบการณ์จริง เพื่อนำไปสู่การคิดเห็น ทำเป็น ใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง และสามารถประยุกต์ความรู้ต่างๆ มาป้องกันและแก้ไขปัญหาได้ (มาตรา 24) นอกจากนั้นก็ยังมีกระบวนเรื่องการมีส่วนร่วมไว้หลายมาตรา กล่าวคือ ให้ยึดหลักการมี ส่วนร่วมของสังคมทุกระดับนับตั้งแต่บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน

องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันทางสังคมอื่นๆ โดย การมีส่วนร่วมนี้ครอบคลุมทั้งเรื่องการระดมทรัพยากรและการลงทุนด้านงบประมาณ การเงิน และ ทรัพย์สินจากทุกฝ่ายที่กล่าวถึงข้างต้น (มาตรา 8, 9 และ 58) และให้รัฐจัดงบประมาณแผ่นดินให้การ การศึกษาในฐานะที่มีความสำคัญสูงสุดต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศไทย (มาตรา 60)

บทบัญญัติของมาตราต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ถือได้ว่าเป็นกลไกอีกอันหนึ่งที่จะหนุนช่วยให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ขึ้น ในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับบุคคล ระดับกลุ่ม องค์กร ไปจนถึงระดับชุมชน กระทั่งถึงระดับประเทศ และกระบวนการเรียนรู้เหล่านี้เอง ที่จะส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนมากขึ้น

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่ากลไกสำคัญ 2 ประการ ที่มีส่วนส่งเสริมสนับสนุนและผลักดัน ให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาประเทศมากขึ้น ได้แก่ บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 อย่างไรก็ตามหากอาศัยเฉพาะกลไกทั้ง 2 อันดังกล่าว คงไม่สามารถทำให้การมีส่วนร่วมนั้นๆ เกิดผลยั่งยืนได้ ถ้าปราศจากพื้นฐานความเชื่อในเรื่องความเชื่อมั่นศรัทธาในตัวประชาชน หรือ ปราศจากความเชื่อมั่นในคุณค่าและศักยภาพของมนุษย์ ทั้งนี้เพราะทรัพยากรมนุษย์ มีความสำคัญ และมีความหมายอย่างยิ่งต่อการชี้ขาดความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการพัฒนา การมีความ เชื่อมั่นในคุณค่าและศักยภาพของมนุษย์ หรือการมีศรัทธาในตัวประชาชน ก็คือ การเชื่อมั่นและ ตระหนักว่าคนทุกคนมีความสำคัญ มีความเป็นเอกลักษณ์ที่ไม่เหมือนกัน แต่ละคนมีสิทธิ์และ สามารถกำหนดวิถีการดำรงชีวิตของตนในทิศทางที่ตนต้องการ และเมื่อมีโอกาสคนเราสามารถ เรียนรู้และเปลี่ยนแปลงทัศนคติ พฤติกรรม และพัฒนาขีดความสามารถให้สูงขึ้นได้ คนทุกคน มีพลังความคิดริเริ่มที่ซ่อนเร้นอยู่ สิ่งเหล่านี้สามารถเจริญเติบโตและนำออกมาใช้ได้ ถ้าได้รับการ พัฒนา ดังนั้น การส่งเสริมการศึกษา การสร้างกระบวนการเรียนรู้ และการให้โอกาส แก่ประชาชน จึงเป็นหนทางหนึ่งที่จะดึงพลังที่ซ่อนเร้นในตัวคนออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อ ส่วนรวมได้ เมื่อทำได้เช่นนั้นแล้ว การมีส่วนร่วมของประชาชนก็ย่อมเกิดขึ้นตามมาในที่สุด

อนึ่ง การส่งเสริมการศึกษา ตลอดจนการสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่เป้าหมายใน การดึงพลังซ่อนเร้นในตัวคนออกมาใช้ประโยชน์นั้น ก็ต้องเริ่มต้นจากความศรัทธาเชื่อมั่นในคุณค่า และศักยภาพมนุษย์เช่นกัน เมื่อเป็นเช่นนั้น สิ่งสำคัญประการหนึ่งที่น่าจะพิจารณา คือ การใช้การ ศึกษาในระบบโรงเรียน มาเป็นสื่อกลางในการส่งเสริมการศึกษา และสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ กับประชาชน และชุมชน ทั้งนี้เพราะสาระสำคัญของปรัชญาการศึกษาในระบบโรงเรียน เน้นไปที่ ธรรมชาติของมนุษย์กับสังคมและสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ เชื่อว่ามนุษย์มีพื้นฐานต่างกัน มีความ ต้องการ มีเป้าหมายในชีวิตที่หลากหลาย ถ้าเมื่อใดบรรลุเป้าหมายก็มีความสุข และการที่มนุษย์จะมี

ความสุขได้ก็ต้องตระหนักในภาวะที่ตนดำรงอยู่ คือ ตนเอง สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยตระหนักในคุณค่าของตนเอง และผู้อื่น รวมทั้งปรับตัวให้ผสมกลมกลืนกับสังคม และสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้โดยต้องรู้ปัญหา รู้เหตุของปัญหา วิธีแก้ปัญหา และคิดแก้ปัญหาอย่างเป็นเหตุเป็นผล โดยใช้ข้อมูลเกี่ยวกับตนเอง วิชาการ สังคม และสิ่งแวดล้อม มาประกอบในการแก้ปัญหา หากผิดพลาดในความพยายามครั้งแรก ก็หาทางเลือกอื่นๆ ที่เหมาะสม และดีที่สุดภายใต้สภาพและข้อจำกัดที่มีอยู่ ด้วยวิธีการเช่นนี้ จะทำให้มนุษย์คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น รับผิดชอบตนเอง และพึ่งพาตนเองได้ในที่สุด การที่จะเป็นเช่นนี้ได้ก็ต้องอาศัยความรู้ (knowledge) ข้อมูล (information) และประสบการณ์ (experience) ที่จะนำมาใช้แก้ปัญหาให้สอดคล้องและทันกับการเปลี่ยนแปลง ของสังคมอยู่ตลอดเวลา มีส่วนร่วมรับผิดชอบในการพัฒนาชุมชนและสังคมของตน จึงกล่าวได้ว่า ถ้ามนุษย์สามารถปรับตนเองให้ผสมกลมกลืนกับสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาได้ ก็จะเกิดความสุขตามเป้าหมายของชีวิต ดังนั้น ปรัชญาการศึกษาของระบบโรงเรียน จึงนำไปสู่เป้าหมายของการศึกษาเพื่อสิ่งต่างๆ ดังนี้ 1) พัฒนาความเจริญส่วนบุคคลสติปัญญา เหตุผล สังคม จริยธรรมและคุณธรรม 2) คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเห็น 3) เรียนรู้ตลอดชีวิต 4) พัฒนาคุณภาพชีวิต 5) พัฒนาความเป็นตัวของตัวเอง รับผิดชอบตัวเองและพึ่งพาตนเองได้ 6) พัฒนาชุมชนและสังคม

จากปรัชญาการศึกษาของระบบโรงเรียนที่กล่าวมาโดยสังเขปนั้น ถือได้ว่า มีความสอดคล้องกับกลไกสำคัญ 2 ประการ ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนที่กล่าวมาแล้ว นั่นคือ บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 นอกจากนั้นยังมีความสอดคล้องกับพื้นฐานความเชื่อเรื่องความเชื่อมั่น ศรัทธาในตัวประชาชน และความเชื่อมั่นในคุณค่าและศักยภาพของมนุษย์ดังได้กล่าวมาแล้วด้วยเช่นกัน ดังนั้นการนำเอาการศึกษาของระบบโรงเรียนมาใช้เป็นสื่อในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน จึงน่าจะเป็นทางหนึ่งในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชุมชนได้

จากหลักการและเหตุผลที่นำเสนอมาทั้งหมด ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการศึกษาถึงแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน ตามแนวคิดเกี่ยวกับวิถีทางสู่การเปลี่ยนตามแนวคิดของ Alan Roger และแนวคิดในการพัฒนาโครงการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดของ Patrick G. Boyle Rosemary S. Caffarella และ Edgar J. Boone และใช้กรอบสำหรับการบรรยายและวิเคราะห์การมีส่วนร่วม (A basic Framework for describing and analyzing "Participation") ของ Norman Uphoff ทั้งนี้โดยใช้กรณีศึกษาด้านการจัดการขยะมูลฝอยของตำบลร่องฟอง อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ ด้วยเหตุผลสำคัญ 4 ประการ คือ

ประการแรก แนวคิดเกี่ยวกับวิถีทางสู่การเปลี่ยนแปลงของ Alan Roger (1992) มีประเด็นที่น่าพิจารณาหลักๆ ซึ่งสอดคล้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชน ดังนี้คือ

1. การเปลี่ยนแปลงและการพัฒนา (Change and Development) มีความเกี่ยวข้องกันอย่างมาก กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตลอดเวลา เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตทั้งด้านสังคม ชุมชน และปัจเจกบุคคล ในขณะที่แนวคิดพื้นฐานของการพัฒนา คือ ความต่อเนื่อง (Continuity) ซึ่งเกี่ยวข้องกับความเปลี่ยนแปลงก้าวหน้าไปเรื่อยๆ ซึ่งไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงแบบลอนราก ลอนโคน ไม่ใช่การทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างกลายเป็นสิ่งใหม่ทั้งหมดในทันที แต่เกิดขึ้นโดยการเชื่อมโยงกันอย่างธรรมชาติ การพัฒนาเป็นสิ่งที่ไม่สามารถ “นำเข้า” จากภายนอกได้ ต้องเกิดขึ้นภายในชุมชนเองอย่างสงบไม่ใช่รุนแรง ดังนั้น “การพัฒนา” จึงเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการวางแผนไว้แล้ว และมีองค์ประกอบหลักๆ 2 อย่างคือ การวางแผน (Planning) และการปฏิบัติ (Action)

2. แนวคิดของ Alan Roger มีทัศนะที่โดดเด่นอันหนึ่งก็คือเป็นการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ในการพัฒนา ซึ่งเรียกว่า “the real revolution in Development thinking” นั่นคือ ทัศนะที่เรียกว่า “Empowerment for participation” ซึ่งเน้นไปที่ “การมีส่วนร่วม” ว่าเป็นเป้าหมายของการพัฒนา (“participation” as the goal of development) Roger ถือว่า “การพัฒนา” เป็นกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็ง นั่นคือ ทำให้ประชาชนเห็นศักยภาพของตนที่มีต่อสังคมและเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ อย่างเต็มที่มากขึ้น ช่วยให้ประชาชนกำหนดและควบคุมกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่พวกเขาเองช่วยกันก่อให้เกิดขึ้น

3. วิถีทางที่สมบูรณ์แบบไปสู่การพัฒนาตามแนวคิดของ Alan Roger เน้นไปในเรื่องต่างๆ คือ การสร้างความตระหนักรู้ที่จริงจัง การสร้างฐานที่มั่นคงด้านความรู้ ทักษะ และความเข้าใจและการยึดโครงการที่มีการปฏิบัติจริงในสังคม ทั้งนี้โดยมีการศึกษา/ฝึกอบรมผู้ใหญ่ (Education and training of adults (ETA)) อยู่ใจกลางของโครงการ (Program) การพัฒนาทุกๆ อัน ถ้าปราศจากสิ่งนี้กิจกรรมต่างๆ จะขาดประสิทธิภาพ ซึ่งการศึกษาในระบบไม่สามารถสนองตอบได้ในเรื่องนี้ แต่อย่างไรก็ตามขั้นตอนนี้มักถูกมองข้ามอยู่เสมอ นอกจากนั้นยังต้องมีการส่งเสริมเจตคติทางบวกแก่กลุ่มผู้เรียน โดยถือว่า การพัฒนาความเชื่อมั่นและการสร้างแรงจูงใจเป็นสิ่งสำคัญยิ่งรวมอยู่ด้วย และในวิถีทางสู่การเปลี่ยนแปลงนั้นต้องมีเรื่องของการตัดสินใจ (Decision-making) เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย และผลที่เกิดขึ้น (Sequences) จะมีความซับซ้อน เพราะการพัฒนาเป็นสถานการณ์ที่เป็นพลวัต (dynamic) ที่สิ่งต่างๆ มักเกิดขึ้นได้เสมอ

จากประเด็นที่น่าพิจารณาหลักๆ ทั้ง 3 ประการดังกล่าว ตามแนวคิดของ Alan Roger จะเห็นได้ว่า มีความเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม ซึ่งเกิดจากความตระหนกอย่างแท้จริง และเจตคติทางบวก ซึ่งเกิดขึ้นจากเงื่อนไขของการใช้การศึกษา/ฝึกอบรมผู้ใหญ่เข้ามาเกี่ยวข้องโดยตรง

ประการที่สอง การพัฒนาโครงการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน มีกรอบความคิดและพื้นฐานทางปรัชญาที่หลากหลาย ซึ่งมีจุดประสงค์เหมือนกันและแตกต่างกัน แต่เมื่อพิจารณาแนวคิดในการพัฒนาโครงการ (Program) ทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนของ Patrik G. Boyle Rosemary S. Caffarella และ Edgar J. Boone แล้วมีพื้นฐานทางปรัชญาที่คล้ายคลึงกัน นั่นคือ มีจุดประสงค์หรือเป้าหมายในการจัดการศึกษา เพื่อ การพัฒนาตนเองและสังคม ซึ่งเป็นการศึกษานอกระบบเชิงพิพัฒนาการที่ให้ความสำคัญในเรื่อง ความสนใจและความต้องการของผู้เรียน วิธีการทางวิทยาศาสตร์ กระบวนการแก้ปัญหา เป้าหมายเชิงประโยชน์นิยมและปฏิบัตินิยม ความสำคัญของประสบการณ์และการให้ความสำคัญในการรับผิดชอบทางสังคม และที่สำคัญคือ มีความเชื่อเบื้องต้นว่า บุคคลไม่สามารถแยกเด็กขาดจากสังคมที่เขาอาศัยอยู่ได้ การศึกษาเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลกับสภาพแวดล้อมและเป็นกระบวนการตลอดชีวิต

จากพื้นฐานทางปรัชญาที่คล้ายคลึงกัน ของนักการศึกษานอกระบบทั้ง 3 คน ทำให้หลักการและแนวคิดในการพัฒนาโครงการของทั้ง 3 คน ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในแง่มุมมอง และในขั้นตอนที่แตกต่างกันไป ดังนั้น “การมีส่วนร่วม” จึงถือเป็นประเด็นสำคัญในการพัฒนาโครงการทางการศึกษานอกระบบ ตามแนวคิดของทั้ง 3 คน ดังกล่าว

ประการที่สาม กรอบสำหรับการบรรยายและวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของ Norman Uphoff เป็นกรอบการวิเคราะห์ที่ครอบคลุมหลายมิติ กล่าวคือ ทำให้ทราบประเด็นหลักๆ ของมิติในการมีส่วนร่วม 3 อย่างได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมนั้นๆ เป็นการมีส่วนร่วมด้านใดบ้าง เช่น ด้านการตัดสินใจ ด้านการปฏิบัติ เป็นต้น 2) ใครบ้างที่มีส่วนร่วม เช่น คนในท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่น เป็นต้น 3) ลักษณะการเข้าร่วมเป็นอย่างไร เช่น ฐานการเข้าร่วมมีสิ่งกระตุ้นหรือมีแรงจูงใจอะไร เป็นต้น นอกจากนี้กรอบดังกล่าวของ Uphoff ยังครอบคลุมถึงเรื่อง บริบท ของการมีส่วนร่วมในด้านต่างๆ ได้แก่ 1) ลักษณะของโครงการด้านปัจจัยนำเข้า การออกแบบ และประโยชน์ และ 2) สภาพแวดล้อมของงาน (task environment)

จากรายละเอียดของกรอบการวิเคราะห์ของ Norman Uphoff ดังกล่าว น่าจะทำให้เห็นภาพของการมีส่วนร่วมในแง่มุมมองต่างๆ ที่ครอบคลุมหลายมิติ และทราบถึงบริบทของการมีส่วนร่วมด้วย

ประการที่สี่ การใช้กรณีศึกษาด้านการจัดการขยะมูลฝอย ของตำบลร่องฟอง อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ มีเหตุผลสำคัญ 3 ประการ คือ

1. ปัญหาขยะมูลฝอย ปัจจุบันถือเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ ซึ่งทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ และส่งผลกระทบต่อในระดับกว้าง อีกทั้งมีปรากฏการณ์ต่างๆ ที่แสดงให้เห็นว่าปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยได้เริ่มลุกลามจากปัญหาสิ่งแวดล้อม ไปสู่ปัญหาสังคมและการเมืองในที่สุด (สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม : 2544) การแก้ไขปัญหาดังกล่าวจะไม่บังเกิดผล หรือบังเกิดผลไม่ยั่งยืน ถ้าขาดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงจากประชาชนและชุมชน ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะใช้ “ชุมชน” เป็นศูนย์กลางของการศึกษาด้วย การมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอย ทั้งนี้โดยได้แสวงหาชุมชนที่สนใจและตระหนักในปัญหาด้านการจัดการขยะมูลฝอย และต้องการหาแนวทางดำเนินการในชุมชนของตนเอง โดยใช้ขอบเขต พื้นที่จังหวัดแพร่ ซึ่งเป็นภูมิลำเนาของผู้วิจัยเป็นฐาน และพบว่า ชุมชนตำบลร่องฟอง อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ เป็นชุมชนที่สนใจเรื่องดังกล่าว โดยที่องค์กรท้องถิ่น คือ องค์กรบริหารส่วนตำบลร่องฟอง ได้แสดงความจำนงที่จะเป็นแกนนำในการดำเนินการร่วมกับผู้วิจัย เพื่อศึกษาถึงแนวทางในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน ทั้งนี้เนื่องจากชุมชนร่องฟองเริ่มพบว่า ปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยมีแนวโน้มที่จะทวีความรุนแรงขึ้นในอนาคตหากไม่หาแนวทางแก้ไขเสียแต่ต้น

2. เนื่องจากปัจจุบันชุมชนหลายแห่ง มีการปรับตัวเพื่อลดผลกระทบจากปัญหาขยะมูลฝอย โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในรูปแบบที่แตกต่างกันไป และสามารถดำเนินการได้อย่างเกิดประสิทธิผล สามารถลดปริมาณขยะได้อย่างมาก เช่น มีการศึกษาพบว่าที่ชุมชนวัดกลาง เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร มีการดำเนินการเรื่องธนาคารขยะและเปิดศูนย์วัสดุรีไซเคิลชุมชนขึ้นจากการริเริ่มของคณะกรรมการชุมชนร่วมกับประชาชนในชุมชน ทั้งนี้โดยได้รับแนวคิดจากการศึกษาดูงาน ด้านการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนบรมไตรโลกนาถ 21 อำเภอเมือง พิษณุโลก และชุมชนริมทางรถไฟ อำเภอเมืองขอนแก่น ในขณะที่ทั้ง 2 ชุมชน ดังกล่าวมีการดำเนินการมาก่อนแล้วอย่างได้ผลดีเช่นกัน (บัณฑิต เอื้อวัฒนานุกุล และไพฤทธิ สุขเกิด : 2544) ลักษณะดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษารายละเอียดการดำเนินงานในชุมชนต่างๆ ที่มีการดำเนินการด้านการจัดการขยะมูลฝอยอยู่แล้วว่า มีรูปแบบของวิถีทางสู่การเปลี่ยนแปลง (route to change) อย่างไร โดยใช้ชุมชนนำร่องที่มีความเหมาะสมกับบริบทของการวิจัยครั้งนี้ในด้านงบประมาณและเวลา

การศึกษาชุมชนนำร่องจึงน่าจะเป็นช่องทางหนึ่งในการวิเคราะห์และตั้งเคราะห์รูปแบบของวิถีทางสู่การเปลี่ยนแปลง เพื่อนำมาเป็นฐานให้ชุมชนเป้าหมาย ที่ผู้วิจัยต้องการใช้เป็นกรณีศึกษา ช่วยกันตัดสินใจ เลือกรูปแบบที่ชุมชนต้องการได้

3. จากการที่ผู้วิจัยได้สำรวจสภาพของการศึกษาด้านการจัดการขยะมูลฝอย พบว่าการศึกษารายละเอียดส่วนใหญ่เน้นไปที่ประเด็นเกี่ยวกับการสำรวจความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมที่เกิดขึ้นแล้วหรือกำลังเป็นอยู่ ในเรื่องการจัดการขยะมูลฝอย ตลอดจนในเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมด้าน

การจัดการขยะมูลฝอย และความคิดเห็นของประชาชนต่อการจัดการขยะมูลฝอย โดยศึกษาความสัมพันธ์กับตัวแปรในด้านต่างๆ เช่น เพศ อายุ อาชีพ ระดับการศึกษา ระดับรายได้ ลักษณะที่อยู่อาศัย จำนวนสมาชิกในครอบครัว การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การมีความรู้เรื่องขยะมูลฝอย เป็นต้น นอกจากนี้ก็จะเป็นการศึกษาที่เน้นไปที่ตัววิธีการ เทคนิค แนวทางและเทคโนโลยีในการจัดการขยะมูลฝอย และการใช้ประโยชน์จากขยะมูลฝอย และการศึกษาส่วนใหญ่ที่กล่าวมานั้นที่การศึกษาในเชิงปริมาณแทบทั้งหมด ซึ่งจะเห็นได้ว่าการศึกษาที่เน้นไปที่การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการขยะมูลฝอยมีอยู่น้อยมาก โดยเฉพาะการศึกษาในเชิงคุณภาพในลักษณะของการศึกษาวิจัยและพัฒนาไปด้วย (Research and Development) มีเป็นจำนวนน้อย อีกทั้งการจัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อมาสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้เรื่องการจัดการขยะมูลฝอยของประชาชนและชุมชนมีเพียงนโยบายและมาตรการดำเนินการ แต่ยังขาดการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม ที่มีอยู่เป็นเรื่องการศึกษาในระบบเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้น การศึกษานอกระบบน่าจะเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้ประชาชนทุกเพศ ทุกวัย ทุกกลุ่ม ทุกระดับการศึกษา ทุกอาชีพ และไม่ว่าจะอยู่ในเขตเมือง เขตชนบท ได้มีโอกาสเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษา เกิดจิตสำนึกในการรักและห่วงใยสิ่งแวดล้อม เข้าใจระบบนิเวศมากขึ้น ด้วยเหตุนี้เองที่น่าจะทำให้มีผลงานส่วนน้อยที่ศึกษาเพื่อทำความเข้าใจถึงวิถีหรือแบบแผนในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอย ตลอดจนแนวทางในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในเรื่องดังกล่าว นี่คืออีกเหตุผลหนึ่งที่ผู้วิจัยนำเอากรณีศึกษาด้านการจัดการขยะมูลฝอย มาเป็นสื่อกลางในการศึกษาถึงแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน

ด้วยเหตุผลสำคัญ 4 ประการข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยสนใจในการนำแนวคิดเกี่ยวกับวิถีทางสู่การเปลี่ยนแปลงของ Alan Roger แนวคิดในการพัฒนาโครงการ (Program) ทางการศึกษาอกระบบโรงเรียน ของ Patrick G Boyle Rosemary S. Caffarella และ Edgar J. Boone มาใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยเน้นไปที่การจัดการขยะมูลฝอย การพัฒนาโครงการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน คือ กิจกรรมที่จะช่วยให้ประชาชนเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งจะนำไปสู่กระบวนการแก้ปัญหาของชุมชน โดยผ่านการลงมือปฏิบัติ (Action) ด้วยลักษณะดังกล่าวจะเป็นเสมือน การสร้างความเข้มแข็ง (Empowerment) ให้แก่ชุมชนและเป็นกลไกหนึ่งในการสร้างบรรยากาศ “การเรียนรู้ของทุกคน ทุกคนเรียนรู้ เรียนรู้ตลอดชีวิต เรียนรู้เกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่” ตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

วัตถุประสงค์ทั่วไป

เพื่อใช้แนวคิดเกี่ยวกับวิถีทางสู่การเปลี่ยนแปลงของ Alan Roger และการพัฒนาโครงการ (Program) ทางการศึกษาจากระบบโรงเรียน ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน ด้านการจัดการขยะมูลฝอย

วัตถุประสงค์เฉพาะ

ระยะที่ 1 การศึกษาชุมชนนำร่อง 5 แห่ง

1. เพื่อศึกษาสภาพการดำเนินงานด้านการจัดการขยะมูลฝอย ตามแนวคิดเกี่ยวกับวิถีทางสู่การเปลี่ยนแปลงของ Alan Roger แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาโครงการทางการศึกษาจากระบบโรงเรียนและแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน
2. เพื่อวิเคราะห์วิถีทางสู่การเปลี่ยนแปลง การจัดการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนนำร่อง ทั้ง 5 ชุมชน

ระยะที่ 2 การนำผลการศึกษาจากชุมชนนำร่องมาประยุกต์ใช้ในชุมชนเป้าหมายตำบลร่องฟอง

1. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปและสภาพด้านการจัดการขยะมูลฝอย ของชุมชนตำบลร่องฟอง
2. เพื่อนำผลการวิเคราะห์ที่ได้จากการศึกษาชุมชนนำร่อง 5 แห่ง ในการศึกษาระยะที่ 1 มาใช้ประกอบในการศึกษาระยะที่ 2 ในชุมชนเป้าหมาย ตำบลร่องฟอง

ระยะที่ 3 การพัฒนาโครงการทางการศึกษาจากระบบโรงเรียนด้านการจัดการขยะมูลฝอย ในชุมชนเป้าหมาย ตำบลร่องฟอง

1. เพื่อนำผลจากการศึกษาระยะที่ 2 มาวางโครงการทางการศึกษาจากระบบโรงเรียนด้านการจัดการขยะมูลฝอย
2. เพื่อดำเนินการด้านการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชนเป้าหมาย

ขอบเขตของการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาออกเป็น 2 ส่วน คือ ขอบเขตด้านพื้นที่ และขอบเขตด้านเนื้อหาของการศึกษาซึ่งแต่ละส่วนมีรายละเอียด ดังนี้

1. ด้านพื้นที่ศึกษา	2. ด้านเนื้อหาของการศึกษา
<p>1.1 พื้นที่ชุมชนนาร่อง ดังนี้</p> <p>1.1.1 ชุมชนวัดกลาง เขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร</p> <p>1.1.2 ชุมชนบรมไตรโลกนาถ 21 อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก</p> <p>1.1.3 ชุมชนพันปี อ.เมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก</p> <p>1.1.4 ชุมชนตำบลคอนแก้ว อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่</p> <p>1.1.5 ชุมชนตำบลช่อแฮ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่</p>	<p>2.1 สภาพการดำเนินงานด้านการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชน</p> <p>2.1.1 วิธีทางสู่การเปลี่ยนแปลงตามแนวคิดของ Alan Roger ซึ่งประกอบด้วย</p> <p>ก. สภาพที่เป็นอยู่ (Existing State)</p> <p>ข. การตระหนักในปัญหาและโอกาส (Awareness of Problem and Opportunity)</p> <p>ค. การตัดสินใจ (Decision-making)</p> <p>ง. การศึกษาฝึกอบรมผู้ใหญ่ (รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงและสร้างเจตคติ)</p> <p>จ. การปฏิบัติ (Action)</p> <p>ฉ. การเปลี่ยนแปลงที่ต้องการ (desired change)</p> <p>2.1.2 การพัฒนาโครงการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน ประกอบด้วย</p> <p>ก. การวางแผน</p> <p>ข. การออกแบบ และดำเนินการ</p> <p>ค. การประเมินผล</p> <p>2.1.3 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการขยะมูลฝอยที่ได้ดำเนินการไปแล้ว</p> <p>2.1.4 การวิเคราะห์และสังเคราะห์ประเด็นการศึกษาตามข้อ 2.1.1 ถึง 2.1.3</p>

1. ด้านพื้นที่ศึกษา	2. ด้านเนื้อหาของการศึกษา
<p>1.2 พื้นที่เป้าหมาย</p> <p>ตำบลร่องฟอง อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ จำนวน 5 หมู่บ้าน คือ บ้านร่องฟอง หมู่ที่ 1 ถึงหมู่ที่ 5</p>	<p>2.1 สภาพทั่วไปของชุมชน ด้านต่างๆ ดังนี้</p> <p>2.1.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชน</p> <p>2.1.2 ปัจจัยด้านวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรม และการตัดสินใจ</p> <p>2.1.3 ด้านสังคม ได้แก่ องค์ประกอบและการกระจายของประชากร ชั้นทางสังคม ภาวะผู้นำ การยอมรับและปฏิบัติตามบรรทัดฐานของกลุ่ม</p> <p>2.1.4 ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ ปัจจัยการผลิต การบริการในชุมชน</p> <p>2.1.5 ด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ลักษณะทางกายภาพ เช่น พื้นที่ ลักษณะการตั้งบ้านเรือน</p> <p>2.2 สภาพการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชน</p> <p>2.2.1 ประเภทของขยะมูลฝอยในบ้านเรือนและที่สาธารณะ</p> <p>2.2.2 ปริมาณขยะมูลฝอยในบ้านเรือนและที่สาธารณะ</p> <p>2.2.3 การเก็บขยะมูลฝอยชั่วคราวในบ้านเรือนและที่สาธารณะ</p> <p>2.2.4 การรวบรวมและการขนถ่ายขยะมูลฝอยของชุมชน</p> <p>2.2.5 การแปรรูปและการนำกลับมาใช้ใหม่</p> <p>2.2.6 การกำจัดขยะมูลฝอย</p> <p>2.3 การตัดสินใจของชุมชน ในการเลือกรูปแบบของวิถีทางสู่การเปลี่ยนแปลงที่ชุมชนต้องการ</p> <p>2.4 การประเมินความต้องการจำเป็นทางการศึกษานอกระบบด้านการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชน</p> <p>2.5 การมีส่วนร่วมของชุมชน ในการออกแบบดำเนินการและประเมินผล โครงการทางการศึกษานอกระบบด้านการจัดการขยะมูลฝอย</p>

ข้อตกลงเบื้องต้นของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ในส่วนของการศึกษาชุมชนนาร์อง 5 ชุมชน นั้น ผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการด้วยตนเอง เพื่อทำการวิเคราะห์ และสังเคราะห์รูปแบบของวิถีทางสู่การเปลี่ยนแปลง (route to change) ของชุมชนเหล่านั้นในเรื่องการจัดการขยะมูลฝอย สำหรับในส่วนของการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับชุมชนเป้าหมายที่ใช้เป็นพื้นที่ศึกษาหลักนั้น กระบวนการวิจัยทุกขั้นตอนจะดำเนินการร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและชุมชน ซึ่งประกอบด้วยองค์การบริหารส่วนตำบลร่องฟอง องค์การชุมชน เช่น กลุ่มสตรี กลุ่มเยาวชน กลุ่มอาชีพ และอาสาสมัครในชุมชน เช่น ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชน (ผู้นำ อช.) อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน (อสม.) เป็นต้น รวมทั้งประชาชนรายครัวเรือน โดยผู้วิจัยเป็นแกนหลักในการประสานความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง และเป็นผู้อำนวยความสะดวก (facilitator) ในกระบวนการวิจัยทั้งหมด

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

1. การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง การที่คนในชุมชนทั้งปัจเจกบุคคล กลุ่มบุคคล องค์กรในชุมชน องค์กรท้องถิ่น องค์กรภาครัฐและเอกชนที่มีขอบข่ายการปฏิบัติงานในพื้นที่มีส่วนร่วมในการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น วางแผน ตัดสินใจ ลงมือปฏิบัติ ติดตามประเมินผล และการมีส่วนร่วมนั้นครอบคลุมในเรื่อง แรงงาน วัสดุอุปกรณ์ ทรัพย์สิน เงิน เวลา ตลอดจนความคิดและข้อมูลข่าวสาร
2. ชุมชน หมายถึง อาณาเขตพื้นที่ที่ประชาชนอาศัยอยู่ร่วมกันภายใต้การปกครองท้องถิ่นรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วย กรุงเทพมหานคร เทศบาลตำบล และองค์การบริหารส่วนตำบล
3. แนวคิดเกี่ยวกับวิถีทางสู่การเปลี่ยนแปลง หมายถึง แนวคิดด้านการพัฒนาที่เกิดจาก Alan Roger ซึ่งมีชื่อในภาษาอังกฤษว่า Route to Change มีขั้นตอนต่างๆ ซึ่งมีความสำคัญต่อการพัฒนาที่มีประสิทธิภาพประกอบด้วยพื้นฐานต่างๆ ดังนี้ สภาพที่เป็นอยู่ (Existing state) การสร้างความตระหนัก (Awareness) ให้ความรู้ เพิ่มทักษะ (Knowledge skill, etc) ลงมือทำ (Action) และการเปลี่ยนแปลงที่ต้องการให้เกิดขึ้น (Desired change) ทั้งนี้ โดยมีเรื่องของการตัดสินใจ (Decision-making) เข้ามาเกี่ยวข้องในวิถีทางสู่การเปลี่ยนแปลงนั้นๆ ด้วย
4. การพัฒนาโครงการ (Program Development) หมายถึง กระบวนการของการกระทำ และการตัดสินใจที่มีลำดับขั้นตอน โดยมีการพิจารณาที่ละเอียดรอบคอบ เกี่ยวกับกิจกรรมการวางโครงการ ทางศึกษานอกระบบ ซึ่งผู้วิจัยได้พิจารณาร่วมกับชุมชนเป้าหมาย คือ ชุมชนตำบลร่องฟอง

5. ชุมชนนาร่อง หมายถึง ชุมชนที่ผู้วิจัยทำการศึกษานาร่องด้านการจัดการขยะมูลฝอย เพื่อสังเคราะห์และวิเคราะห์หารูปแบบของวิธีทางสู่การเปลี่ยนแปลงตามแนวคิดของ Alan Roger จำนวน 5 ชุมชน คือ 1) ชุมชนสุขสันต์ 26 เขตลาดพร้าว กรุงเทพมหานคร 2) ชุมชนตำบลดอนแก้ว อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ 3) ชุมชนบรมไตรโลกนาถ 21 เทศบาลเมืองพิษณุโลก 4) ชุมชนพันปี เทศบาลเมืองพิษณุโลก 5) ชุมชนเทศบาลตำบลช่อแฮ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

6. ชุมชนเป้าหมาย หมายถึง ชุมชนที่ผู้วิจัยใช้เป็นกรณีศึกษาหลักในการวิจัยครั้งนี้ ซึ่งได้แก่ ชุมชนตำบลร่องฟอง ซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลร่องฟอง มีจำนวนหมู่บ้านทั้งหมด รวม 5 หมู่บ้าน คือ บ้านร่องฟองหมู่ที่ 1 ถึงหมู่ที่ 5

7. การศึกษานอกระบบโรงเรียน หมายถึง กิจกรรมหรือโครงการใดๆ ที่สถาบันต่างๆ ในสังคมจัดขึ้น โดยมีเจตนาและวัตถุประสงค์ที่จะให้การเรียนรู้แก่ประชากรที่สามารถกำหนดเป้าหมายได้ ผู้รับการศึกษาเองก็มีเจตนาหรือวัตถุประสงค์ในการที่จะรับการเรียนรู้ กิจกรรมดังกล่าวจัดให้แก่ประชากรทุกเพศทุกวัยทุกชุมชนและทุกระดับการศึกษา เพื่อให้บุคคลดังกล่าวมีความรู้ ทักษะ และทัศนคติ ค่านิยมที่ดี ทั้งนี้โดยจะต้องจัดขึ้นในระยะเวลาอันสั้น หลักสูตรยืดหยุ่น ประหยัด และตอบสนองความต้องการความสนใจของผู้เรียนและปัญหาของชุมชน

8. การจัดการขยะมูลฝอย หมายถึง หลักการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมการทิ้งขยะมูลฝอย การเก็บขยะมูลฝอยชั่วคราวในภาชนะ การรวบรวมขยะมูลฝอย การขนถ่ายและการขนส่ง การแปรรูปขยะมูลฝอย การนำกลับมาใช้ใหม่ และการกำจัดขยะมูลฝอย โดยคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดในทางสุขภาพอนามัย ทัศนียภาพ เศรษฐศาสตร์ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการยอมรับของสังคม

9. ขยะมูลฝอย หมายถึง วัสดุเหลือใช้ที่เกิดจากกิจกรรมของมนุษย์ หรือกระบวนการผลิตของการเกษตรและอุตสาหกรรม เช่น มูลฝอยในชุมชน อาทิ เศษกระดาษ เศษผ้า เศษอาหาร เศษสินค้า ถุงพลาสติก ภาชนะที่ใส่อาหาร ภาชนะบรรจุ รวมถึงสิ่งอื่นใดซึ่งเก็บกวาดจากบ้าน ถนน ตลาด ที่เลี้ยงสัตว์ หรือที่อื่นๆ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงสภาพการดำเนินงานด้านการจัดการขยะมูลฝอยของชุมชนนาร่อง 5 ชุมชน
2. ทำให้ได้รูปแบบของวิธีทางสู่การเปลี่ยนแปลง จากการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลของชุมชนนาร่อง 5 ชุมชน

3. ทำให้ทราบสภาพทั่วไปของชุมชนเป้าหมาย และสภาพการจัดการขยะมูลฝอย เพื่อเป็นฐานในการประเมินความต้องการจำเป็น และการพัฒนาโครงการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนด้านการจัดการขยะมูลฝอย

4. ทำให้ชุมชนได้ตัดสินใจร่วมกันในการเลือกรูปแบบเส้นทางสู่การเปลี่ยนแปลงที่จะใช้ในชุมชน ด้านการจัดการขยะมูลฝอย

5. ทำให้ทราบถึงผลการวิเคราะห์ การมีส่วนร่วมของชุมชนเป้าหมายในการพัฒนาโครงการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนด้านการจัดการขยะมูลฝอยตามกรอบการวิเคราะห์ของ Norman Uphoff